

حقوق بین‌المللی کیفری

مؤلف: دکتر سید مومنی

عضو هیات علمی گروه حقوق دانشگاه پیام نور

بازرسی مطالعات و پژوهش‌های حقوقی

تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه	مومنی، مهدی، ۱۳۴۷ - Momeni, Mahdi
عنوان و نام پدیدآور	حقوق بین الملل کیفری / مهدی مومنی.
مشخصات نشر	تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۳۲۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۷-۳۰-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
موضوع	جرایم بین‌المللی
موضوع	International crimes
موضوع	آیین دادرسی جزایی (حقوق بین‌الملل)
موضوع	Criminal procedure (International law)
موضوع	دادگاه‌های جزایی بین‌المللی
موضوع	International criminal courts
موضوع	صلاحیت رسیدگی به امور کیفری
موضوع	Criminal jurisdiction
رده بندی کنگره	۱۱۱۶-۷۸۸/۵۰۰ K
رده بندی دیویی	۳۴۰-۲۳۵
شماره کتابشناسی ملی	۱۳۷۰۳

عنوان	حقوق بین‌المللی کیفری
مؤلف	دکتر مهدی مومنی
ناشر	موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش
نوبت چاپ	اول
تاریخ چاپ	۱۳۹۶
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۷-۳۰-۶
قیمت	۱۵,۰۰۰ تومان

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.

تهران - کریم خان زند - خیابان سنایی - خیابان نهم - خیابان گیلان - پلاک ۵
 کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱، صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹، تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱، نامبر: ۸۸۸۱۱۵۸۰
 حق هرگونه انتشار برای ناشر محفوظ است.

<http://www.sdil.ac.ir>

Email: publication@sdil.ac.ir

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق، که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانوننگار، فهیم و آگاه، هیچگاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکتترین حقوقی کشور و مشورت با خیرگان نخواهد یافت، و هیچگاه مصوبات قبحی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نزد علمای منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوقی و مجورهای علمیه که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و تولید حقوق و فقه همت می‌گذارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکتترین حقوقی کشور برعهده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان در توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکتترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتابهای حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقای دکتر مهدی مؤمنی در تألیف کتاب حقوق بین‌المللی کیفری را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

فهرست مطالب

- سر آغاز ۱۳
- بخش اول: مفاهیم اساسی و اصول حاکم بر حقوق بین‌المللی کیفری ۱۵
- فصل اول: تعریف و جایگاه حقوق بین‌المللی کیفری در میان رشته‌های حقوقی ۱۶
- گفتار اول: تعریف حقوق بین‌المللی کیفری ۱۶
- مبحث اول: دیدگاه سنتی ۱۷
- مبحث دوم: دیدگاه نوگرا ۱۹
- گفتار دوم: جایگاه ارتباط با سایر رشته‌ها ۲۳
- مبحث اول: ارتباط با حقوق بین‌المللی عمومی ۲۳
- مبحث دوم: ارتباط با حقوق بین‌المللی بشر ۲۸
- مبحث سوم: ارتباط با حقوق بشر، ستانه بین‌المللی ۲۹
- مبحث چهارم: ارتباط با آیین دادرسی کیفری ۳۲
- مبحث پنجم: ارتباط با حقوق کیفری داخلی ۳۴
- فصل دوم: منابع حقوق بین‌المللی کیفری ۳۶
- گفتار اول: معاهدات و اسناد بین‌المللی ۳۶
- مبحث اول: اقسام معاهدات بین‌المللی ۳۸
- مبحث دوم: قانونگذاری بین‌المللی ۳۹
- گفتار دوم: عرف بین‌المللی ۴۰
- مبحث اول: آثار حقوقی و اقسام عرف ۴۱
- مبحث دوم: نقش عرف در حقوق بین‌المللی کیفری ۴۲
- گفتار سوم: اصول کلی حقوقی ۴۹
- مبحث اول: اصول کلی حقوق بین‌المللی کیفری ۵۰
- مبحث دوم: اصول کلی حقوق بین‌المللی ۵۲
- مبحث سوم: اصول کلی حقوق بشر دوستانه بین‌المللی (اصول حقوقی مخاصمات مسلحانه بین‌المللی) ۵۸
- مبحث چهارم: اصول کلی حقوق کیفری مشترک در نظام‌های حقوقی عمده جهان ۶۱
- گفتار چهارم: رویه قضایی محاکم کیفری بین‌المللی ۶۶

- ۷۲..... گفتار پنجم: دکترین.....
- ۷۳..... فصل سوم: اصول حاکم بر حقوق بین‌المللی کیفری.....
- ۷۳..... گفتار اول: اصل قانونی بودن جرم.....
- ۷۹..... گفتار دوم: اصل قانونی بودن مجازات.....
- ۸۲..... گفتار سوم: اصل مصونیت دیپلماتیک.....
- ۸۳..... گفتار چهارم: اصل مسئولیت کیفری فردی.....
- ۸۶..... گفتار پنجم: اصل برائت.....
- ۸۷..... گفتار ششم: اصل تفسیر مضیق.....
- ۹۱..... گفتار هفتم: اصل ممنوعیت قیاس.....
- ۹۵..... گفتار هشتم: اصل اختصاصی بودن استرداد.....
- ۹۶..... گفتار نهم: اصل منع تعقیب و محاکمه و مجازات مجدد.....
- ۹۹..... فصل چهارم: جرم بین‌المللی و مسئولیت کیفری ناشی از آن.....
- ۹۹..... گفتار اول: جرم بین‌المللی.....
- ۹۹..... مبحث اول: مفهوم.....
- ۱۰۳..... مبحث دوم: مصادیق.....
- ۱۰۵..... مبحث سوم: تحلیل ارکان جرم بین‌المللی.....
- ۱۰۵..... بند اول: رکن قانونی.....
- ۱۲۷..... بند دوم: رکن مادی.....
- ۱۳۸..... بند سوم: رکن روانی.....
- ۱۴۳..... گفتار دوم: مسئولیت کیفری ناشی از جرایم بین‌المللی.....
- ۱۴۴..... مبحث اول: شرایط و چگونگی تحمیل مسئولیت کیفری.....
- ۱۴۵..... مبحث دوم: چگونگی تعیین و اجرای مجازات.....
- ۱۴۵..... بند اول: چگونگی تعیین مجازات.....
- ۱۴۷..... بند دوم: چگونگی اجرای مجازات.....
- ۱۴۹..... مبحث سوم: موانع تحمیل مسئولیت کیفری.....
- ۱۵۱..... بخش دوم: صلاحیت مراجع کیفری بین‌المللی.....
- ۱۵۳..... فصل اول: صلاحیت کیفری بین‌المللی.....
- ۱۵۳..... گفتار اول: اصول حاکم بر تعیین صلاحیت کیفری بین‌المللی.....
- ۱۵۳..... مبحث اول: اصل صلاحیت سرزمینی.....
- ۱۵۵..... مبحث دوم: اصل صلاحیت شخصی.....
- ۱۵۸..... مبحث سوم: اصل صلاحیت واقعی.....

- ۱۶۱..... مبحث چهارم: اصل صلاحیت جهانی
- ۱۷۳..... گفتار دوم: قواعد حل تعارض صلاحیت‌های جزایی در روابط دولت‌ها
- گفتار سوم: چگونگی تعامل محاکم کیفری بین‌المللی و دولت‌ها در تعیین صلاحیت
- ۱۷۶..... کیفری
- ۱۷۶..... مبحث اول: تفوق صلاحیت مرجع کیفری بین‌المللی
- ۱۸۰..... مبحث دوم: تکمیلی بودن صلاحیت مرجع کیفری بین‌المللی
- ۱۸۵..... فصل دوم: مراجع کیفری بین‌المللی**
- ۱۸۵..... گفتار اول: اقسام و مصادیق محاکم کیفری بین‌المللی
- ۱۸۶..... بحث اول: نسل اول؛ دادگاه‌های مبتنی بر معاهدات
- ۱۸۶..... اول: دادگاه عالی لایپزیک ۱۹۲۰.....
- ۱۸۷..... بند دوم: دادگاه نظامی بین‌المللی نورنبرگ ۱۹۴۵.....
- ۱۸۸..... بند سوم: دادگاه نظامی بین‌المللی خاور دور ۱۹۴۶.....
- ۱۸۹..... مبحث سوم: نسل دوم دادگاه‌های مبتنی بر سازمان‌های بین‌المللی
- ۱۹۰..... بند اول: دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق ۱۹۹۳.....
- ۱۹۱..... بند دوم: دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا ۱۹۹۴.....
- ۱۹۲..... مبحث سوم: نسل سوم دادگاه‌های مبتنی بر توافق
- ۱۹۲..... بند اول: دادگاه ویژه سیرالئون ۲۰۰۳.....
- ۱۹۳..... بند دوم: دادگاه فوق‌العاده کامبوج ۲۰۰۷.....
- ۱۹۴..... بند سوم: دادگاه ویژه لبنان ۲۰۰۷.....
- ۱۹۵..... مبحث چهارم: نسل چهارم: دیوان کیفری بین‌المللی
- ۱۹۶..... گفتار دوم: جرایم مشمول صلاحیت محاکم کیفری بین‌المللی
- ۱۹۶..... مبحث اول: جنایات مشمول صلاحیت دادگاه بین‌المللی نورنبرگ
- ۱۹۸..... مبحث دوم: جنایات مشمول صلاحیت دادگاه بین‌المللی خاور دور (تیمور)
- ۱۹۸..... مبحث سوم: جنایات مشمول صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق
- ۱۹۹..... بند اول: نقض‌های فاحش کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹.....
- ۲۰۱..... بند دوم: تخلف از قوانین و عرف‌های جنگ
- ۲۰۲..... بند سوم: ژنوساید (نسل‌زدایی)
- ۲۰۴..... بند چهارم: جنایات علیه بشریت
- ۲۰۶..... مبحث چهارم: جنایات مشمول صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا
- ۲۰۷..... مبحث پنجم: جنایات مشمول صلاحیت دادگاه ویژه سیرالئون
- ۲۰۷..... مبحث ششم: جنایات مشمول صلاحیت دادگاه فوق‌العاده کامبوج
- ۲۰۹..... مبحث هفتم: جنایات مشمول صلاحیت دادگاه ویژه لبنان
- ۲۱۰..... مبحث هشتم: جنایات مشمول صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی

- فصل سوم: آیین دادرسی محاکم کیفری بین‌المللی ۲۱۱
- گفتار اول: آیین دادرسی کیفری محاکم نسل اول، دوم و سوم ۲۱۱
- بند اول: دادگاه عالی لایبزیگ ۲۱۱
- بند دوم: دادگاه نظامی بین‌المللی نورنبرگ ۲۱۹
- بند سوم: دادگاه نظامی بین‌المللی خاور دور ۲۳۹
- بند چهارم: دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق ۲۴۰
- بند پنجم: دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا ۲۴۵
- بند ششم: دادگاه ویژه سیرالئون ۲۴۶
- بند هفتم: دادگاه فوق‌العاده کامبوج ۲۴۷
- بند هشتم: دادگاه ویژه لبنان ۲۴۹
- گفتار دوم: آیین دادرسی کیفری دیوان کیفری بین‌المللی ۲۵۲
- مبحث اول: مفاهیم کلی و اصول حاکم بر رسیدگی دیوان ۲۵۲
- بند اول: ساختار دیوان کیفری بین‌المللی ۲۵۲
- بند دوم: مفهوم «توانی» از منظر دیوان کیفری بین‌المللی ۲۵۶
- بند سوم: رابطه دیوان کیفری بین‌المللی با شورای امنیت ۲۶۱
- بند چهارم: اصول حاکم بر رسیدگی در دیوان کیفری بین‌المللی ۲۶۲
- مبحث دوم: بررسی دلایل محتمل عضویت دیوان کیفری بین‌المللی ۲۶۹
- بند اول: ایالات متحده آمریکا ۲۶۹
- بند دوم - جمهوری خلق چین ۲۷۸
- بند سوم: جمهوری اسلامی ایران ۲۸۱
- گفتار سوم: همکاری‌های کیفری بین‌المللی ۲۹۱
- مبحث اول: مدل‌های همکاری کیفری بین‌المللی ۲۹۱
- مبحث دوم: همکاری کیفری بین‌المللی با دیوان ۲۹۲
- نمونه سوال‌های تستی ۲۹۵
- پاسخنامه سوال‌های تستی ۳۰۰
- ۲۰۰ اصطلاح تخصصی ۳۰۱
- گزیده منابع و مأخذ ۳۰۹

سر آغاز

حافظا ترک جهان گفتن طریق خوشدلی است   تانپنداری که احوال جهان داران خوش است

تحول و پویایی، از جمله ویژگی‌های دانش حقوق است. اما در برخی از رشته‌های حقوقی این تحول بسیار چشمگیرتر و سریع تر رخ می‌دهد. دانش حقوق جزای بین‌المللی یا آنچه که می‌توان حقوق بین‌المللی کیفری نامید، از این نظر مثال زدنی است. این تحول به قدری تند و رعدآسا است که باور برخی از پذیرش آن عاجز مانده، هر چند از واقعیت‌گریزی نیست. توجه به همین تحولات و واقعیت‌های نیازمند شناختی نو و تحلیلی تازه از این دانش پیچیده است. رمز این پیچیدگی از جمله در تغییر بودن آنست. بقول شریف بسیونی این رشته همانند محل تلاقی جریان‌های آبی منبوت در ریزشگاه آمازون است که در عین تفاوت، شانه به شانه هم حرکت می‌کنند و جریان پرتلاطم و پویا را می‌سازند. درک این ترکیب و پیچیدگی و ویژگی‌های ذاتی هریک از عناصر سازنده این دانش حقوقی، لازمه شناخت صحیح آنست.

انگیزه اصلی من در نگارش این کتاب، تشویق و اصرار دانشجویان کارشناسی ارشد در طول چهارده ترم تدریس درس حقوق جزای بین‌الملل بوده است. هر چند بضاعت ناچیز من پاسخگوی مطالبه آنها نیست اما خواست بحقی بود که بدان ایت می‌شد.

اهمیت این رشته حقوقی و آثار حقوقی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آن، بر زندگی ملت‌ها از جمله ما ایرانیان امر پوشیده‌ای نیست. از این رو اهتمام به این دانش و شناخت و تحلیل زوایای مختلف آن به دلالت عقلی، امری ضروری و بس توجهی و غفلت، موجب ضرر و عقب ماندگی در عرصه پیچیده روابط بین‌المللی است.

فقدان منابع درسی در بردارنده جامعیت و انسجام، از جمله مشکلات پیش‌رو در کشور ماست. گذشته از آنکه سرفصل‌های وزارت علوم از قافله پیشرفت‌های برق آسای موجود، قدری عقب است و خود نیازمند تحول و بازنگری، اما منابع درسی که همین سرفصل‌ها را پوشش دهد نیز بقدر کفایت موجود نیست. این کتاب تلاشی است در جهت پاسخ به این نیاز علمی کشور. سعی شده مطابق سرفصل درس حقوق جزای بین‌الملل مقطع کارشناسی ارشد رشته‌های حقوق بین‌الملل و حقوق کیفری، با سبکی روان و آموزشی و با رعایت محتوای منطقی یک کتاب که شناخت درستی از این دانش حاصل کند، به نگارش درآید. از این رو،

میانی و مفاهیم اساسی، تعریف، جایگاه و ارتباط این رشته با سایر رشته‌ها، منابع، اصول حاکم بر این دانش، مفهوم جرم بین‌المللی و مسئولیت کیفری ناشی از آن، اقسام مراجع کیفری بین‌المللی، صلاحیت مراجع کیفری بین‌المللی، اصول حاکم بر تعیین صلاحیت کیفری بین‌المللی، آیین دادرسی کیفری بین‌المللی، همکاری‌های کیفری بین‌المللی، قواعد حل تعارض صلاحیت کیفری که برای نخستین بار بصورت تحلیلی ارائه می‌شود، از جمله مباحث اصلی این کتاب است.

امید آنکه این کتاب قدمی باشد در جهت غنای ادبیات حقوقی کشورمان. از جامعه حقوقی کشور به ویژه اساتید بزرگوار، وکلای محترم دادگستری، قضات شریف محاکم و مخصوصاً دانشجویان محترم رشته حقوق امید دارم، اینجانب را از نقد سازنده خود و بیان اشکالات و نواقصی که در این کتاب می‌بینند، محروم نفرمایند که بهترین هدیه است.

مهدی مومنی

تایستان ۱۳۹۳

www.drmomeni.ir

momeni_law@yahoo.com

www.ketab.ir